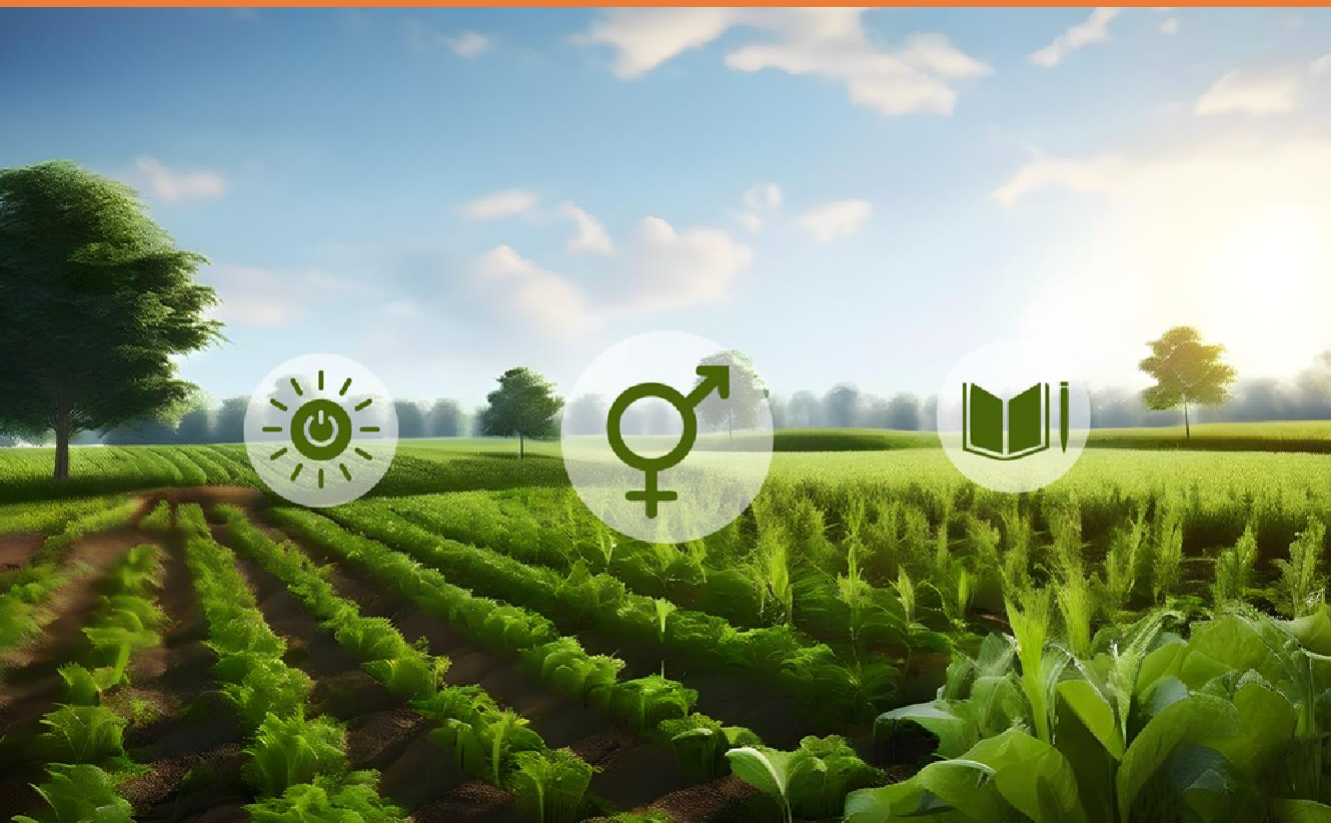

ENHANCEMENTS IN THE QUALITY OF EDUCATION
AND TRAINING IN SOUTH EASTERN EUROPE

РОДОВА И СОЦИО-ЕКОНОМСКА
ДИМЕНЗИЈА НА ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА
ЗЕМЈОДЕЛСКИ ТЕХНИЧАР

Издавач

Иницијатива за реформи во образованието на Југоисточна Европа – ERI SEE

Дечанска 8а, 11000 Белград, Србија

www.erisee.org, office@erisee.org

Автор

д-р Драган Станојевиќ

Уредник

Ивана Живадиновиќ, Секретаријат на ERI SEE

Тина Шариќ, Секретаријат на ERI SEE

За издавачот

Тина Шариќ

Издание

Белград, мај 2024 година

Превод

Идиома

Делиградска 14, Белград, Србија,

idioma.rs, office@idioma.rs

ISBN: 978-86-82886-01-3

Содржина

Вовед	4
I Социо-економска димензија на образованието за земјоделски техничар: еднакви можности за сите: социо-економска положба на учениците во СОО	5
Потребни (меки) вештини за XXI век	7
Комуникациски вештини.....	8
Јавна презентација	8
Вежба за активно слушање	9
Професионална интеракција	10
Зајакнување на самовербата	11
Критичко размислување	12
Критичко преиспитување на изворите	12
Вежба за критичко преиспитување на стручни извори.....	13
Вежба за критичко преиспитување на информации од интернет	13
Тимска работа.....	14
Игра – најдоброто и најлошото	14
Решавање на конфликти.....	15
Вештини за управување со времето.....	16
Дигитални вештини.....	17
II Родова димензија на образованието за земјоделски техничар/ка	18
Основни поими.....	20
Зошто е важно да се потенцира поврзаноста помеѓу земјоделството и родот?	21
Животот во училищата – неколку совети за работа.....	23
Сузбивање на родовите стереотипи	25
Вежба за родови занимања.....	26
Примери од историјата	26
Вежба – класен час.....	28
Род и насилство во училиштето	29
Совети за намалување на родови предрасуди и социјална исклученост за време на наставата	32
Поврзување со колеги и врсници од други земји	35
Користена литература и интернет извори	37

Вовед

Прирачникот *Родова и социо-економска димензија на образованието за земјоделски техничар* е создаден во рамките на проектот „Подобрување на квалитетот на образованието и обуката во Југоисточна Европа – EQET SEE“¹, координиран од страна на Секретаријатот на Иницијативата за реформи во образованието на Југоисточна Европа (Секретаријат на ERI SEE - <https://www.erisee.org/>). Проектот EQET SEE ги обедини економиите од Западен Балкан со цел, меѓу другото, да се развие регионално заснован стандард за занимања² и регионално заснован стандард за квалификации³, како и наставен материјал за земјоделски техничар за традиционално и органско производство.

Во согласност со водичот⁴ објавен од страна на донаторот на проектот EQET SEE, Австриската агенција за развој⁵, овој документ има за цел, имајќи ги предвид развиените регионални стандарди за занимања и квалификации, да обезбеди дополнителна поддршка на наставниците кои ќе ја спроведуваат програмата за земјоделски техничар за традиционално и органско производство на национално ниво.

Делот кој се однесува на совети за постигнување на родова еднаквост е креиран имајќи ги предвид стандардите и напорите што Обединетите нации ги спроведуваат преку програми фокусирани на родовата еднаквост и зајакнувањето на жените и девојчињата (анг. *Gender equality and the empowerment of women and girls* - GEWE) со намера да се постигнат повеќе цели за одржлив развој.

Документот се состои од два дела: првиот дел зборува за социо-економските аспекти на програмата за земјоделски техничар, додека вториот се однесува на родовите аспекти на програмата за земјоделски техничар.

Автор

д-р Драган Станојевиќ⁶

¹ Достапно на: <https://eqet.erisee.org/> пристапено на 11.1.2023 година.

² Стандардот за занимања е достапен на: <https://eqet.erisee.org/occupational-standards/> пристапено на 11.1.2023 година.

³ Стандардот за квалификации е достапен на: <https://eqet.erisee.org/qualification-standards/> пристапено на 11.1.2023 година.

⁴ Manual Environmental, Gender and Social Impact Management https://www.entwicklung.at/fileadmin/user_upload/Dokumente/Publikationen/Handbuecher/Environmental_and_Social_Impact_Management/EGSIM_Manual_Juni2018.pdf

⁵ Достапно на: <https://www.entwicklung.at/> пристапено на 11.1.2023 година.

⁶ Авторот е доцент на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Белград. Контакт: draganstanojevich@gmail.com

I Социо-економска димензија на образованието за земјоделски техничар: еднакви можности за сите: социо-економска положба на учениците во СОО

Рамноправност - се тргнува од претпоставката дека на секој истиот вид на поддршка му помага на ист начин

Еднаквост - секој ја добива поддршката што му е потребна

Праведност - бариерите кои доведуваат до нееднаквост се отстранети

Извор: [веб страница](#)⁷

Социо-економските нееднаквости поврзани со средното стручно образование и обука (СОО⁸) можат да се гледаат на два начина:

1. како **нееднаквости во пристапот до средно образование**, каде децата од посиромашните семејства и пониските слоеви почесто избираат средни стручни училишта бидејќи нивните родители предвидуваат дека нема да имаат доволно средства да им обезбедат високо образование. Оваа форма на нееднаквост може да се реши со приближување на сите релевантни содржини коишто можат да се научат и во другите средни училишта, на повисоките нивоа на образование, како и преку неформално образование, а особено преку развивање на т.н. *меки вештини*. На тој начин и учениците во системот на средното стручно образование ќе ги научат сите релевантни вештини кои можат да им помогнат да се вработат, да постигнат добри резултати, да комуницираат со колегите и партнерите, да работат во тимови, да остварат институционална поддршка, а одреден број од нив да развијат и сопствен бизнис.

⁷ Достапно на: <https://www.mobilizegreen.org/blog/2018/9/30/environmental-equity-vs-environmental-justice-whats-the-difference>, пристапено на 28.12.2022 година.

⁸ Кратенката е изведена од: стручно образование и обука (анг. *vocational education and training - VET.*)

2. како **нееднаквост меѓу учениците** кои се во системот на средно стручно образование, а се однесува на разликите во социо-економската положба кои можат да влијаат на успехот на учениците за време и по образованието. Нееднаквоста којашто е присутна меѓу учениците во училиштето може да се реши со давање на соодветна поддршка на детето во однос на специфичните потреби што ги има. Децата кои доаѓаат од семејства во кои родителите имаат ниско ниво на образование веќе при влегувањето во средно образование имаат предизвик да се вклопат во наставните содржини и соодветно да ги совладаат. Важно е да се започне рано со поддршка во разбирањето на односите преку пружање соодветна поддршка од страна на наставниците и врсниците.

Покрај тоа, неопходно е да се овозможи достапност на информациите за програмите за институционална поддршка, како што се кредити и стипендии, како и кариерно насочување на ниво на училиште.

Потребни (меки) вештини за XXI век

Иако општата претпоставка е дека СОО треба да овозможи стекнување на конкретни знаења и вештини и да ги упати учениците директно во светот на работата, треба да се нагласи дека развојот на новите технологии, флексибилизацијата во сферата на работата и глобализацијата на економијата доведоа до потреба од вештини кои само спорадично се развиваат во рамките на средното образование, т.н. меки вештини. Меките вештини се однесуваат на збир на лични особини и социјални вештини кои му овозможуваат на поединецот ефикасно да комуницира, да стапува во интеракција со другите и да се снаоѓа во различни социјални и професионални ситуации.

Меките вештини обично вклучуваат:

Комуникациски вештини: способноста ефикасно да се пренесат идеи и информации, вербално или писмено. Исто така ја опфаќа и способноста да се градат позитивни односи, така што интеракциите со другите се одвиваат на продуктивен начин и со взаемно почитување.

Преговарачки вештини: способноста да се постигнат взаемно корисни договори преку ефикасна комуникација и решавање на конфликти.

Критичко размислување: способноста внимателно да се анализираат и проценуваат информациите со цел да се формира мислење и да се донесуваат информирани и практични одлуки.

Тимска работа: способноста да се соработува со другите и да се придонесе за успехот на тимот.

Вештини за решавање на проблеми: способноста да се анализираат и решаваат сложени прашања.

Вештини за управување со времето: способноста ефикасно да се планираат задачите за да се постигне целта.

Приспособливост: способноста за прилагодување на нови околности и променлива средина.

Дигитални вештини: способноста дигиталните алатки да се користат на ефикасен начин.

Вежбите за развивање на некои од наведените вештини ќе бидат наведени подолу.

Комуникациски вештини

Ефикасната комуникација е многу важна вештина во современиот свет кој се темели на вредностите на граѓанското општество (еднакви права, меѓусебно почитување, толеранција), а исто така е високо ценета мека вештина кај работодавците бидејќи поттикнува соработка и тимски дух. За да им помогнете на учениците да развијат комуникациски вештини, можете да им дадете задачи што ќе им овозможат да вежбаат презентирање на идеи пред другите, да развијат активно слушање и професионална комуникација.

Јавна презентација

Вештините за презентирање пред другите можат да се изградат или подобрат преку активности како што се претставување на истражувачки проекти пред класот (јавни презентации), поттикнување на активно слушање и конструктивни прашања од врсниците. На пример, на секој час по еден ученик може да го претстави својот труд за една од темите кои се релевантни за предметот преку презентација (на пример, *power point*). За да биде ефикасно, треба да ги истакне најважните работи на јасен и разбирлив начин. Презентацијата треба да трае од 5 до 10 минути, да има од 3 до 10 слајдови и пожелно е покрај текстот да бидат вклучени и слики и евентуално краток видео материјал. Целта на презентацијата е да се изложат главните идеи пред класот на јасен, сумиран и концизен начин. За време и по презентацијата, другите ученици треба да поставуваат прашања доколку нешто не им е јасно или доколку имаат дополнителни примери кои го поддржуваат или му противречат на презентираното. Покрај тоа, можете да ги поделите учениците во групи и да им зададете задача да најдат примери на интернет за темата за која се дискутирало. Потоа може да се започне дебата за подобри, полоши или најдобри решенија за одреден контекст.

Вежба за активно слушање

1. Вежба: Формата на комуникација меѓу учениците, но и со наставниците во текот на часот, може да се обликува со култура на комуникација која подразбира докажување, предизвикување на авторитет, прекинување на соговорникот. Оваа вежба има за цел да ги запознае учениците со еден поинаков начин на комуникација, кој се базира на меѓусебно почитување на соговорниците и активно слушање, односно форма на комуникација која во сè поголем степен го карактеризира современиот свет (особено деловната комуникација и тимската работа).

Објаснете им на учениците што е активно слушање. Активното слушање е начин на учество во комуникацијата со другите каде што се обидуваме слушајќи ги соговорниците целосно да ја разбереме нивната порака, вербална (она што го зборуваат) и невербална (она што го зборуваат и како се чувствуваат додека зборуваат). Ако добро разбереме што навистина сакал да каже соговорникот, ќе избегне недоразбирање и несакани реакции. На тој начин изразуваме почит и заинтересираност за она што ни се соопштува и ја зајакнуваме меѓусебната доверба.

Постојат неколку совети за тоа на што учениците треба да обрнат внимание во текот на комуникацијата: а) заземете пријателски став кон соговорникот, б) не го прекинувајте соговорникот додека зборува, в) прашајте доколку нешто не е јасно, г) обидете се заедно да ги сумирате важните работи во разговорот (кои се заклучоците од разговорот).

Поделете ги учениците во парови (наставникот нека ги подели така што ќе избегне групирање на оние кои интензивно се дружат) и задајте им ги следните задачи. Секој пар може да помине низ едно од следните сценарија или да смисли некоја тема што им е значајна. Целта е едниот ученик да зборува, а другиот активно да слуша.

1. сценарио – ученичка пракса. Ученик му објаснува на соученик од класот со какви предизвици се соочува за време на ученичката пракса. Предизвиците вклучуваат проблеми со наставниците или инструкторите, со содржината, со задачите за време на праксата, со своите лични интереси.
2. сценарио – предизвици во класот. Ученик му објаснува на соученик од класот какви проблеми има со другарите, што мисли за тоа и како се чувствува. Ова може да вклучува конфликти, недоразбирања, избегнување, допаѓања, недопаѓања.
3. сценарио – однос со наставниците. Ученик му објаснува на другар како ги доживува односите со наставниците во училиштето. Дали наставниците се професионални, ладни и дистанцирани или се подготвени да помогнат итн.
4. сценарио – планови за иднината. Ученик му кажува на соученик од класот кои се неговите планови за иднината во однос на професијата, местото каде што би сакал да живее, бракот, семејството, хобијата што би сакал да ги има итн.

Оној што слуша треба да биде фокусиран на разговорот, да поставува потпрашања доколку нешто не му е јасно, да не прекинува и да не изнесува свое мислење додека зборува соговорникот, да не осудува туку да се труди да разбере како и зошто соговорникот се чувствува така додека зборува за таа тема. начин додека зборуваме на таа тема. На крајот од разговорот и двајцата соговорници можат да ги поминат клучните теми и да резимираат што сакал да каже првиот соговорник. Кога вежбата заврши, разговарајте со учесниците за

тоа како текол разговорот. Што претставувал поголем предизвик за нив во таквиот процес на слушање и говорење? Дали можат да им дадат некои совети на другите?

Професионална интеракција

Значителен број на ученици ќе работат директно со клиенти кога ќе завршат средно училиште. За односот да биде коректен и професионален, а сепак пријатен и на меѓусебно задоволство, постојат одредени комуникациски вештини кои можат да се научат на училиште и потенцијално да се вежбаат за време на праксата.

Пример:

Задајте им ја на учениците следнава задача. Во 5:30 часот добиваат повик од женско лице, кое ги прашува дали можат веднаш да дојдат и да видат што не е во ред со домашното милениче кое се однесува чудно. Таа им објаснува дека само што тргнала на работа, дека излегла од дома и видела дека на животното не му е добро. Жената е прилично вознемирена, бидејќи брза да оди на работа, а пред тоа мора да го однесе детето во градинка.

Прашањето за учениците е како би постапиле во оваа ситуација? Поделете ги во парови и нека еден ученик ја преземе улогата на клиентката, а другиот на ветеринарот. Нека го опишат текот на разговорот во детали. Дали текот на разговорот би бил поинаков ако ги повикало машко лице? Зошто?

За време на дискусијата, можете да им ги дадете следниве совети:

Тон на разговор: комуницирајте со клиентката со смирен и убедлив глас. Обидете се да ја смирите и објаснете дека такви ситуации се случуваат. Не правете шеги за ситуацијата.

Бидете искрени за времето: објаснете ѝ на клиентката колку време ќе ви биде потребно да стигнете до неа и да ја завршите работата.

Бидете искрени за цената на услугата: проценете колку ќе чини услугата и какви опции за плаќање има клиентката.

Прв контакт со клиентката: учтиво поздравете ја клиентката при средбата. Можете и да се ракувате ако тоа е вообичаено. Кажете го вашето име и презиме, компанијата во која работите и наведете ја причината поради која сте дошле.

Комуникација со клиентката: поставете прашање за причината на вашето ангажирање. Побарајте ги сите потребни информации на самиот почеток на работата. Активно слушајте што клиентката има да каже. Не бидете осудувачки настроени ако клиентката нема доволно знаење од вашата област или ако прави грешки во одгледувањето животни за кои вие сте соодветно стручни. На крајот, прашајте ја дали е задоволна и дали има дополнителни прашања поврзани со миленичето⁹.

⁹ Достапно на: <https://www.locksmithjournal.co.uk/locksmiths-clients-importance-clear-communication> пристапено на 10.5.2023 година.

Блискост и дистанца: разговорот треба да има професионален, но и пријатен тон. На клиентката треба да ѝ се обраќате со „Вие“ за да го задржите професионалниот однос, кој исто така ве штити и од потенцијална злоупотреба.

Род: кога клиентот е женско лице, не е соодветно да се користат коментари кои одразуваат родови стереотипи како што се: „ова може да им се случи само на жените“, „жените почесто забораваат“ итн. Не треба да постојат разлики во пристапот меѓу клиентите во однос на родот.

Зајакнување на самовербата

Вежбата се изведува во мали групи со учесници од 4-5 ученици. Секое лице во групата во одреден момент ќе биде во фокусот на групата. Учесниците можат да формираат круг и едно лице да седне во центарот на кругот.

1. Таа или тој опишуваат настан кога постигнале нешто поради што се почувствувале добро. Не мора да станува збор за работа. Останатите внимателно слушаат.
2. Секој член на групата му кажува на лицето две или три вештини кои морало да ги користи за тоа да го постигне. Лицето додава една или две свои.
3. Лицето наведува една од сите спомнати вештини што ги има слушнато дека најмногу им се допаѓаат. Ученикот потоа станува, му приоѓа на секој учесник и на секој по ред му вели „Јас сум (на пр.) снаодлив!“.
4. Наставникот може да го охрабри ученикот така што ќе го поттикне да користи јасен и позитивен тон на гласот и самоуверено држење.
5. Откако секој ќе дојде на ред, прашајте ги учениците како се чувствуваат и што научиле.¹⁰

¹⁰ Достапно на: <https://www.sessionlab.com/methods/strength-building-exercise> пристапено на 16.4.2023 година.

Критичко размислување

Критичко преиспитување на изворите

Интернетот нуди многу различни извори за многу различни теми. Различните веб-сајтови, социјалните мрежи, новинските агенции, блогите на поединци, можат да имаат потполно или значително различни ставови за темите. Без разлика дали се работи за пребарување на стручни текстови или вести поврзани со настани во општеството, многу е важно кои извори на информации се користат, бидејќи некои од нив можат да дадат погрешни информации, а некои можат да се обидат да изнудат нешто од вас (пари, внимание или др.).

При пребарувањето на одредена тема на интернет кога ви се чини дека некоја вест или информација е екстремна (многу добра или многу лоша), проверете го следново:

1. Проверете дали истата информација или вест се пренесува на други сајтови и портали.
2. Проверете ја веродостојноста на изворот. Можете да ги рангирате изворите според веродостојноста на следниов начин:
 - a. *Научни и стручни извори.* Тоа се книги, статии, извештаи напишани од страна на научници и експерти од одредена област. Во однос на изворите во врска со професијата, на пример различни материјали и начини на нивна изработка, најзначајно и веројатно најточно е она што го напишале или кажале професори од факултет, научници од институти, инженери од фабрики.
 - b. *Правилници и стандарди на официјални институции.* Правилниците и стандардите ги донесуваат државни органи или институции кои го гарантираат квалитетот на работните процеси и нивните производи. Можете да ги најдете на веб-сајтовите на официјалните институции, Владата, министерствата и компаниите.
 - c. *Учебници.* Учебниците минуваат низ процес на рецензија и проверка на точноста на информациите содржани во нив и можат да бидат одличен извор за многу прашања. Секако, предност треба да се даде на поновите учебници бидејќи ги содржат најновите научни и стручни достигнувања.
 - d. *Стандарди за материјали и стандарди за употреба на машини.* За професионално извршување на работата, најрелевантни се материјалите кои ги пропишуваат стандардите за одредени материјали, нивна обработка и начини на користење на машините коишто ги обработуваат. Овие извори обично ги дефинираат производителите во согласност со општите безбедносни стандарди.
 - e. *Страници на новински агенции.* Иако новинарската етика налага непристрасност во известувањето, се забележува дека не сите новински агенции и новинари се придржуваат до овој стандард. Затоа е многу важно да се ослонуваме на новински извори кои се стремат да известуваат објективно и непристрасно за одредена тема. За да го проверите кредибилитетот на агенција или новинар, можете да проверите дали медиумот/новинарот е казнуван поради непочитување на

професионалните стандарди. Исто така, проверете ја веста на другите портали и споредете како за неа се известува. Доколку веста ве наведува на одреден начин на размислување (да купите некој производ, омраза, одобрување, осудување), бидете внимателни и проверете го истото на повеќе места.

- f. *Социјални мрежи*. Социјалните мрежи содржат голем број различни информации: лични согледувања и ставови, новински вести, реклами на компании, соопштенија на институции, но и ставови и мислења на разни други општествени групи (движења, партии, младински организации и др.). Кога се проценува точноста на вакви информации, треба да се знае кој стои зад нив. Најмалку сигурни (иако не треба да се отфрлаат) се мислењата и ставовите на поединци.

Вежба за критичко преиспитување на стручни извори

Учениците треба да имаат хартија и молив, пристап до интернет, а пожелно е да имаат и компјутер или лаптоп. Изберете една од темите коишто ги обработувате на часовите, која исто така може да биде погодна за пребарување на нови материјали и стандарди. Подгответе им три вида на материјали: правилник од официјална институција (на пример, стандард за заварување), стандард од компанија што произведува материјали или машини и лични искуства на експерти/мајстори.

Потоа отворете дискусија (5 минути) за изворите на информациите, како се формирани, кој ги донел и каков е кредибилитетот на тие информации.

Поделете ги во групи од 3-4 ученици. Нека ги пребаруваат сами сите извори поврзани со темата (10 минути). Нека ги класифицираат според горенаведената шема (5 минути). Потоа нека ги разгледаат следните аспекти на евалуација на изворот: а) кој е авторот, б) која е целта на изворот, в) колку детално изворот опишува/објаснува, г) кога е создаден изворот (10 минути). Врз основа на оваа евалуација, нека направат хиерархија на релевантноста на изворот (5 минути). После тоа, секоја група накратко нека ги претстави резултатите, а учениците од другите групи можат да им поставуваат прашања и да даваат коментари.

Вежба за критичко преиспитување на информации од интернет

Учениците треба да имаат хартија и молив, пристап до интернет, компјутер, лаптоп или таблет. Договорете се на почетокот на часот дека во следната вежба тема ќе бидат извори на информации и веродостојност на изворите. Прашајте ги како се информираат за работи кои ним им се важни, но кои се релевантни и за општеството (исклучете ги информациите што се однесуваат само на нив лично или на нивната мрежа на другари и познаници). Напишете ги сите овие извори што учениците ги наведоа на левата страна на таблата. Потоа запознајте ги со другите извори што ќе ги напишете на десната страна на таблата.

Прашајте ги кои социјални теми неодамна им оставиле впечаток. Напишете неколку клучни теми на таблата и нека ви кажат за секоја од нив од каде ги добиле информациите.

Поделете ги во групи од 3-4 ученици. Секоја група самостојно нека избере една од вестите/темите што неодамна им го привлечла вниманието. Секоја група треба да започне од изворот што го користеле првиот пат и да опише кои пораки веста ги кажува. Потоа

истата вест треба да ја проверат кај други извори: а) официјални веб-сајтови на институции (во зависност од темата, на пример, веб-сајт на министерство, МВР, здравствен дом и др.), б) кај други новински агенции.

Секоја група нека изврши евалуација на секој извор: а) кој е авторот, б) кога е создаден изворот, в) колку детално изворот опишува/објаснува, г) дали изворот се обидува да предизвика силна емоционална реакција (бес, лутина, и сл.), д) до кој степен изворот е веродостоен (дали новинската агенција досега е казнувана за непочитување на професионалните стандарди). Врз основа на оваа евалуација, тимовите треба да направат хиерархија на релевантноста на изворот. После тоа, секоја група накратко нека ги претстави резултатите, а учениците од другите групи можат да им поставуваат прашања и да даваат коментари.

Тимска работа

Еден од начините да им се даде шанса на учениците да вежбаат и да ја подобрат својата тимска работа, решавањето на проблеми и лидерските вештини е наставникот да додели задача на група ученици. Заедничкиот проект од нив бара да задачите да ги распределат, да работат заедно, односно меѓусебно да се договорат и да ги координираат активностите.

Еве неколку начини на кои можете да го направите часот поинтересен и учениците да бидат вклучени, а поинтересни примери можете да најдете на веб-страницата [sessionlab](https://www.sessionlab.com).¹¹

Игра – најдоброто и најлошото

Иако учениците се познаваат затоа што одат во ист клас, тие ретко имаат можност сите заедно да разговараат за своите искуства и склоности. Оваа вежба може да им помогне подобро да се запознаат, да зборуваат за себе во група и да ги слушаат другите. Потребно е секој од учениците да подготви по два листа хартија и молив. Наставникот ќе ги даде следните упатства на сите: секој треба да напише едно прашање за најдоброто и едно прашање за не толку доброто нешто што сака да го знае за другите. На пример, ученикот може за најдоброто нешто да ги постави следните прашања: „Колку најбрзо трчаше?“, „На кој роденден најдобро се сеќаваш и зошто?“, „Кој е твојот најдобар другар/другарка?“. Прашањата кои изразуваат не толку добри нешта можат да бидат, на пример, „Кога беше најтажен/на на училиште и зошто?“, „Кој излет или патување на кој си бил/била беше најлошо?“ или „Кој наставен предмет ти е најтежок за учење?“.

Потоа учениците ги ставаат ливчињата на масата, делејќи ги во две групи: 1. прашања за најдоброто нешто и 2. прашања за не толку доброто нешто. После тоа, учениците

¹¹ Достапно на: <https://www.sessionlab.com/blog/team-building-activities/> пристапено на 6.5.2023 година.

излегуваат и земаат по едно ливче од купот (не тоа што самите го оставиле и важно е да го земат без да знаат кој го напишал) и одговараат на прашањата.

Наставниците треба да им овозможат на учениците да се чувствуваат безбедно и секој од нив да може слободно да каже што сака без страв дека другите ќе го осудуваат. Наставникот може да ги прегледува прашањата додека учениците ги оставаат за да се осигура дека во нив нема навредлива содржина.¹²

Решавање на конфликти

Оваа активност може да се спроведе за време на класниот час со цел да се решат постоечки конфликти, да се спречат идни конфликти и учениците да се оспособат да ги решаваат конфликтите.

Чекор 1: Побарајте од учениците да размислат за конфликтите со кои досега се соочиле, индивидуално или групно. Овие конфликти можат да бидат дел од ученичките односи во класот, но и во некои други групи на кои припаѓаат, како што се спортски клубови, неформални групи и сл. Секој ученик треба да идентификува што е можно повеќе конфликти за себе, ако е потребно враќајќи се и неколку години наназад. Секој треба да се присети на индивидуален конфликт и да го оцени во својата тетратка: 1 = Добро го решив конфликтот, 2 = Конфликтот го решив така-така, 3 = Конфликтот го решив лошо.

Чекор 2: Побарајте од нив да размислат индивидуално, а потоа да дискутираат во парови или групи од тројца за следните прашања: Какви беа реакциите за време на конфликтот? Кои однесувања беа ефикасни во решавањето на конфликтот? Кои однесувања беа неефикасни во решавањето на конфликтот?

Чекор 3: Врз основа на дискусијата во мали групи, замолете го секој ученик да даде 2-3 насоки за ефикасно разрешување на конфликти што тие мислат дека класот треба да ги следи во случај на појава на конфликти. Побарајте од секој ученик да ги сподели своите насоки со целата група и договорете се за наоските што треба да ги следи целиот клас.¹³

¹² Достапно на: <https://www.sessionlab.com/methods/best-and-worst> пристапено на 6.5.2023 година.

¹³ Достапно на: <https://www.sessionlab.com/methods/conflict-responses> пристапено на 6.5.2023. година.

Вештини за управување со времето

Оваа активност е дискусија која се одвива во мали групи и има за цел учениците да научат како да управуваат со времето така што учат да поставуваат приоритети.

1. Поделете ги учениците во групи од 4 до 5 лица и дајте ѝ на секоја група лист хартија и дрвени боици.
2. Дајте им 10-15 минути да направат список со задачи кои можат да бидат дел од нивната домашна задача или вежби за време на практичната настава. На пример, како да се организира подготовка на материјали, машини и изведување на работни операции (на пример...)
3. Побарајте од нив да дадат приоритет на секоја поединечна задача врз основа на важноста на задачата.
4. На крајот, замолете ги членовите на групата да им дадат повратни информации на останатите ученици од класот и прашајте ги: „Кои задачи ги сметавте за најважни и зошто?“
5. Дискусијата којашто потоа следува ќе биде за тоа кои се важни задачи и како знаеме дека се важни.¹⁴

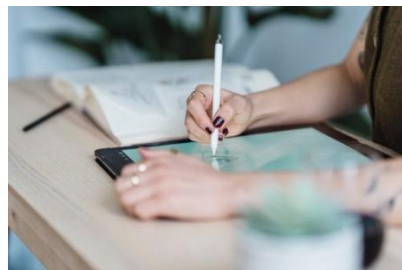
¹⁴ Достапно на: <https://symondsresearch.com/time-management-activities/> пристапено на 16.4.2023 година.

Дигитални вештини

Како што технологијата станува сè поприсутна во нашиот секојдневен живот, дигиталните вештини стануваат сè поважни. Овие вештини можат да ја подобрат продуктивноста и ефикасноста на поединецот во неговиот личен и професионален живот, но и да отворат нови можности за кариерата. Примери за дигитални вештини вклучуваат работа со компјутер и користење на софтвер, користење на интернет, користење на разни онлајн алатки, како и користење на социјални мрежи и други дигитални платформи за комуникација и соработка – форуми, видео платформи, блогови, вештачка интелигенција и др. Покрај тоа, дигиталните вештини можат да им помогнат на поединците да бидат во тек со технолошкиот напредок и да се прилагодат на новите технологии во чекор со нивниот развој.

За да им помогнете на учениците да ги развијат дигиталните вештини и писменост, можете да направите нешто од следново:

1. Една од задачите може да биде да се најдат видео извори на интернет за начините на обработка на металите за кои учат.
2. Дајте им домашна задача да направат текстуална датотека (на пример во *.doc* формат) и да ви ја испратат преку е-пошта. На овој начин ќе научат како да форматираат текст, но и како адекватно да состават и испратат електронска порака.
3. Некои од задачите можете да ги структурирате така што ќе вклучуваат презентација која учениците ќе ја презентираат пред класот самостојно или во група. Презентациите нека вклучуваат текст, слики, аудио и видео материјал.
4. Можете да побарате од учениците при подготовката за час да се консултираат со различни извори на интернет. На тој начин ќе научат да пребаруваат различни извори, но и критички да ја проценуваат нивната вредност.
5. Помогнете им да најдат корисни апликации за учење и поттикнете ги сами да ги бараат и користат. Постојат многу платформи и канали каде што може да се стекне вредно знаење.¹⁵

¹⁵ Достапно на: <https://www.unicef.org/serbia/otvoreni-obrazovni-digitalni-alati-za-interaktivnu-nastavu-i-ucenje-preko-interneta> пристапено на 10.6.2023 година.

II Родова димензија на образованието за земјоделски техничар/ка

Земјоделски техничар и земјоделска техничарка се исто занимање, кое (може да) го вршат и мажи и жени на ист начин

Кога денес се размислува за родовата еднаквост, веќе не се поставува прашањето дали е потребна, туку како можеме да ја постигнеме. Обединетите нации прават напори да помогнат во зајакнувањето на жените и постигнувањето родовата еднаквост преку програмите GEWE, а петтата цел за одржлив развој (ЦОР)¹⁶ е конкретно фокусирана на родовата

еднаквост. Колку е значајно ова прашање покажуваат темите за родот коишто се вткаени низ речиси сите цели на одржливиот развој (целите 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 16 и 17 имаат родовата димензија) ([UNWOMEN, 2015](#)). На образованието се гледа како на поле во кое треба да се вложат посебни напори за да се постигне оваа цел, бидејќи тоа претставува извор на ресурси, независност и достоинство. Треба да се работи на еднакви можности за образование, еднаков третман на пазарот на трудот, искоренување на родово базирано насилство и др.

Општествените очекувања и стереотипите за родовите улоги можат значително да влијаат на изборот на образовната програма и патот на кариерата, честопати доведувајќи ги младите да се откажат од одредени занимања. Овие предрасуди можат да ги ограничат опциите на девојчињата и момчињата, ограничувајќи ги на образовни програми кои можеби не пружаат толку професионални можности. Ова е јасно видно ако се насочени кон кариери кои традиционално се сметаат за „женски“ односно „машки“. ([Lange et al., 2020](#)).

Постојат многу предрасуди за тоа кој може добро да ја извршува работата за одредени занимања. Така, постои сфаќање дека девојчињата не можат да бидат добри во ракување или поправка на разни машини, а дека момчињата не можат да бидат добри во давање услуги поврзани со забавување - маникир, педикир, фризер и сл. Инаку, за женски занимања повеќе се сметаат оние кои се поврзани со традиционалните улоги на жените, кои се манифестираат преку грижа и нега, додека оние за кои е потребна сила, рационално размислување и авторитет се сметаат за машки занимања.

¹⁶ <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/> пристапено на 10.6.2023 година.

Во текот на последниот век, очигледно е дека стереотипите забрзано се рушат и дека можеме да видиме се повеќе жени кои возат автобуси, трамваи, трактори, комбајни, кои се инженери и има се повеќе жени на извршни позиции во компаниите или политиката, но и се повеќе мажи кои се фризери, негуватели и др. Всушност, повеќето професии веќе не се класифицираат како машки или женски, туку ги врши кое било стручно лице, без разлика на родот. Развојот на технологијата направи многу занимања повеќе да не се физички тешки како што беа во минатото и за нивно адекватно извршување сега се потребни знаење и умешност, а не нужно физичка сила.

Извор на фотографиите: [freepik](https://www.freepik.com)

Иако во некои занимања, како земјоделски техничар, доминираат мажи, неопходно е да се развива свеста за родовата еднаквост, бидејќи живееме во демократско општество, општество на рамноправни граѓани, а на работата се среќаваме и со мажи и со жени.

Основни поими

Пол: под пол се подразбираат биолошки карактеристики врз основа на кои ги класифицираме луѓето на мажи и жени.

Родот се однесува на социјалните и културните карактеристики поврзани со тоа да се биде маж, жена или небинарно лице. Родот се користи да се опишат очекувањата во врска со однесувањето, комуникацијата и интеракциите на луѓето врз основа на родовите улоги.

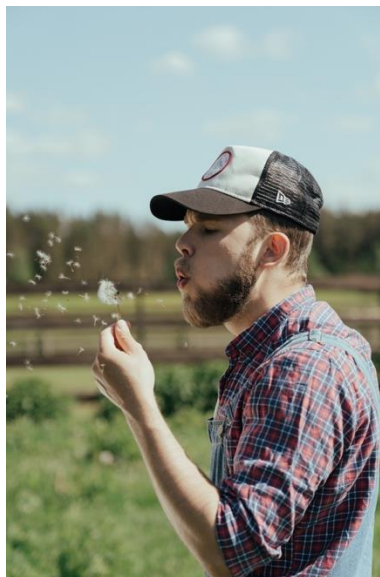
Родовите улоги се однесуваат на очекувањата од поединци во зависност од родот на кој припаѓаат. Тие се разликуваат ширум светот, а нивните изрази зависат од специфични култури и општества и можат да се менуваат со текот на времето. Родовите улоги можат да бидат **егалитарни**, што е случај кога не постојат разлики помеѓу она што треба да го прават мажите и жените, можат да се гледаат како **комплементарни** кога едниот род ќе извршува некои улоги, а другиот други, но помеѓу нив нема да има разлика во престиж и моќ, а можат да бидат и **асиметрични**, што е случај кога постојат разлики во улогите и кога тие се придружени со разлики во моќта, престижот и статусот.

Родова нееднаквост. Родовата нееднаквост се однесува на нееднаков третман или перцепција на поединци врз основа на нивниот род. Може да се манифестира на многу различни начини, како што се дискриминација, предрасуди, насилство и нееднаков пристап до ресурси и можности во животот. Родовата нееднаквост се темели врз различните очекувања поврзани со родот, што дополнително може да доведе до дискриминација на оние кои не се придржуваат до овие норми.

Родовите стереотипи се поедноставени претстави или предрасуди за карактеристиките што ги поседуваат мажите и жените. Стереотип е дека момчињата по природа се гласни и непослушни, додека девојчињата се тивки и љубезни. Исто така е стереотип дека девојчињата имаат подобри комуникациски вештини и подобри оценки по јазици и уметност, а дека момчињата се порационални и подобри во техничките и природните науки. Важно е да се препознае дека ова се стереотипи и дека поединци најверојатно не се вклопуваат во такви калапи. Секоја личност е единствена и треба да се третира како таква, а не да се осудува или третира различно врз основа на полот (Malti-Douglas, 2007).

Зошто е важно да се потенцира поврзаноста помеѓу земјоделството и родот?

Затоа што само доколку разбереме како се поврзани родовата еднаквост и одржливото производство, можеме да знаеме како да го подобриме земјоделското производство, да ги намалиме ризиците и да го подобриме животот за сите. ([World Bank, 2009](#)).

Ресурси. За едно општество да биде одржливо на долг рок, поединците мора да имаат пристап до различни видови ресурси, вклучувајќи ги социјалните, природните и финансиските ресурси. Целта на сите нас треба да ни биде колку што е можно поправедна распределба на ресурсите меѓу социјалните групи и тоа подеднакво помеѓу мажите и жените. На пример, во балканските земји најголемиот дел од обработливите површини се во сопственост на мажи, а слично е и со недвижностите (куќи и станови). Фактот дека мажите поседуваат земја и недвижности им дава поголема моќ при управувањето со фармата и производството. Меѓутоа, има многу случаи кои покажуваат дека жените се подеднакво добри во организирањето и во спроведувањето на земјоделското производство, а единственото нешто што ги спречува тоа да го покажат се обичаите од минатото кога имотот се доделувал на машкото дете.

Пазар. Земјоделските пазари, вклучувајќи ги и пазарите за производи, услуги, труд, финансиски услуги, земја и вода, претставуваат важен извор на приход. Учеството на овие пазари често зависи од пристапот и контролата на капиталот, мобилноста и социо-културните фактори, што може да доведе до потенцијални родови диспропорции во некои

области. На пример, иако жените сочинуваат речиси половина од работниците ангажирани во земјоделството, нивниот пристап до ресурси е генерално маргинален. Шансите дека ќе можат да подигнат кредит, да добијат субвенции и слично се помали.

Ризици. Ризиците за поединците и заедниците можат да се појават во форма на природни опасности, човечки конфликти, епидемии на болести кај луѓето и животните, несигурност во исхраната и нарушувања на пазарите (инфлација, рецесија, и сл.). Ризици можат да создадат и фактори како што се достапност на вода, суша, сончеви денови, како и други агроеколошки и географски услови.

Доколку населението е посиромашно, таквите ризици ќе ги погодат позначајно, а меѓу нив пак најмногу ќе страдаат оние кои имаат понизок статус во заедницата – жените и децата. Истражувањата покажуваат дека жените во светот се изложени на поголеми ризици во земјоделството, имајќи предвид дека нивната работа често се одвива на отворено (сонце, дожд, ветер) и со пониско ниво на безбедносна заштита.

Знаење и организација. Организирањето на поединци во различни групи е добра стратегија за зголемување на ресурсите на заедницата (*заедно сме посилни!*) и им овозможува подобар пристап до материјалните и финансиските ресурси, пазарите, информациите и знаењата потребни за спроведување на земјоделското производство и пласирањето на производи. Родовата диспропорција во пристапот до информациите и учеството во работата на организациите не придонесува за искористување на максималниот потенцијал на сите поединци. Пристапот до информациите, вклучувајќи ги и информациите за пазарот, информациите за ризиците и опасностите (на пр. врнежи и суша), правата (на пр. на субвенции) може да им помогне и на мажите и на жените да пристапат до пазарите, да го зголемат својот приход и да управуваат со ризиците. ([World Bank, 2009](#)).

Животот во училиницата – неколку совети за работа

Во продолжение се прикажани неколку начини¹⁷ на кои можете да избегнете родова стереотипизација во училиницата и тоа во оние случаи кои се најчести:

1. Користете родово неутрален јазик. Кога нешто треба да се направи, на пример нешто да се донесе или однесе, кажете „Може ли **некој од класот** да го однесе ова?“ наместо „Дали има **некој ученик/момче** што би го однел ова?“. Дури и кога самото вршење на работата е физички напорно, не треба да се инсистира на родова разлика. Пожелно е да ги вклучувате

девојчињата во такви активности така што или сами повремено ќе ги избирате или дополнително ќе ги охрабрите да се вклучат. Доколку класот е составен исклучиво од момчиња, сепак е пожелно да користите родово неутрален јазик кога наведувате работи кои имаат традиционални родови компоненти.

2. Доколку по правило одредени активности во класот вршат момчиња, а одредени активности девојчиња, треба да се размисли до кој степен е тоа оправдано. Доколку на пример, момчињата се задолжени за одржување на дисциплината за време на часовите во случај на кратко отсуство на наставникот, таа улога треба наизменично да им се доделува и на девојчињата. Доколку девојчињата се првенствено вклучени во активности како што се украсување или уредување на училишните простории (на пример, за време на прослави), тогаш момчињата треба да бидат вклучени во такви активности во иста мера. Покрај тоа, лидерските улоги треба да се доделуваат наизменично и на девојчињата и на момчињата. На пример, ако класот бира претставници за ученичкиот парламент, можете да им дадете идеја дека треба да има пропорционален број на момчиња и девојчиња. Истиот принцип можете да го примените и за други ад хок активности за кои е неопходно да се избере лидер на групата. Доколку класот го сочинуваат само момчиња, тогаш можете одвреме-навреме да ги потсетувате учениците дека нема разлики помеѓу момчињата и девојчињата во однос на способноста за извршување на наведените задачи и дека принципот на еднаквост би се применувал доколку во класот имаше девојчиња.¹⁸ ([A teacher's guide](#)).

¹⁷ Примерите се инспирирани и засновани на водич развиен со цел да се сузбијат родовите стереотипи во училиштето: A Teacher's Guide to Gender Sensitivity in the Classroom. Достапно на <https://www.aware.org.sg/wp-content/uploads/Teachers-guide-to-addressing-gender-stereotypes-in-the-classroom.pdf> пристапено на 3.1.2023 година.

¹⁸ A Teacher's Guide to Gender Sensitivity in the Classroom. Достапно на <https://www.aware.org.sg/wp-content/uploads/Teachers-guide-to-addressing-gender-stereotypes-in-the-classroom.pdf> пристапено на 1.5.2023 година.

Извор: [UNESCO](#)

ВАЖНО Е ОВИЕ АКТИВНОСТИ ДА СЕ ИЗВРШУВААТ БЕЗ ПОТСМЕВ И БЕЗ ТЕНДЕНЦИЈА НЕКОЈ ДА СЕ ПОЧУВСТВУВА НАВРЕДНО. ПОЖЕЛНО Е ДА ГИ ИЗВРШУВАТЕ КАКО И СЕ ДРУГО, БЕЗ ДОПОЛНИТЕЛНИ ЕМОЦИИ. ДОКОЛКУ УЧЕНИЦИТЕ ПОБАРААТ ОБЈАСНУВАЊЕ, МОЖЕТЕ ДА ИМ КАЖЕТЕ ДЕКА СО СОВРЕМЕНИОТ РАЗВОЈ НА ТЕХНОЛОГИЈАТА И ВРЕДНОСИТЕ НА СОВРЕМЕНИОТ ЖИВОТ, НЕ ПОСТОЈАТ РАЗЛИКИ ПОМЕЃУ ПОЛОВИТЕ ВО ОДНОС НА СПОСОБНОСТИТЕ И РАБОТИТЕ КОИШТО МОЖАТ ДА ГИ ИЗВРШУВААТ.

Сузбивање на родовите стереотипи

Најзначајниот предизвик при сузбивањето на стереотипите е за време на спроведувањето на стручната пракса.

Постојат два начини на кои учениците можат да учат во овој процес: 1. со моделирање на позитивни примери и 2. со примање на инструкции од наставникот.

Во првиот случај, тоа значи учење по модел на наставниците и помошниот кадар за време на самиот процес на спроведување на праксата. Затоа е добро во училиштето да има наставници од двата пола кои можат на учениците да им покажуваат практични активности за да видат дека нема родови разлики во поделбата на трудот и дека и мажите и жените можат

подеднакво ефикасно да ги извршуваат скоро сите задачи. Авторитетот на наставникот е клучен во овој процес, бидејќи ако ученичките видат наставничка како вози трактор или некоја друга земјоделска машина, односно ако учениците видат наставник како молзе крава, тоа ќе создаде силни пораки и легитимни модели на однесување. Пожелно е училиштето да има избалансирана родова политика за вработување на помошни кадри кои учествуваат во спроведувањето на практичната настава. Не е добро сите оператори на земјоделски машини да бидат мажи. Доколку и жените управуваат со машини –трактори, косилки, мото-култиватори, камиони и други оперативни машини, како и доколку мажите вршат работи како на пример, чистење, преработка и подготовка на храна, тогаш учениците ќе имаат модели од прва рака. Овие модели ќе им покажат како извршувањето на одредени занимања не значи пониска (само) почит, туку дека може да ги извршува кое било стручно лице.

Во вториот случај, тоа значи дека кога објаснуваат како се извршуваат одредени работни задачи, наставниците даваат инструкции кои се или родово неутрални или нагласуваат дека можат подеднакво добро да ги извршуваат и мажите и жените.

ЗАПОМНЕТЕ – ЕДНА СЛИКА Е ПОВАЖНА ОД ИЛЈАДА ЗБОРОВИ. ЗАТОА БИДЕТЕ ПОЗИТИВНИ МОДЕЛИ ЗА ВАШИТЕ УЧЕНИЦИ.

МАЖИТЕ НАСТАВНИЦИ ТРЕБА ДА БИДАТ ВИСТИНСКИ ПРИМЕР НА КОЈ УЧЕНИЦИТЕ МОЖАТ ДА СЕ УГЛЕДААТ И ДА ГИ ПОСЕДУВААТ ОСОБИНИТЕ НА ЕМПАТИЈА И ГРИЖЛИВОСТ ШТО НА МОМЧИЊАТА КЕ ИМ ПОМОГНЕ ДА УСВОЈАТ НОВИ ИДЕАЛИ НА МАШКОСТ КОИ ВКЛУЧУВААТ И ЕМПАТИЈА, ГРИЖА ЗА ДРУГИТЕ, СОЧУВСТВУВАЊЕ.

Вежба за родови занимања

1. Вежба: во текот на часот можете да започнете дискусија за родовите улоги во земјоделското производство. На пример, можете да поставите прашање за тоа како порано се извршувале одредени задачи на фармата: орање, сеене, жетва, преработка на пченица, изработка на леб. Потоа прашајте ги како истите работи се извршуваат денес. Нека забележат дека технологијата напреднала и олеснила многу работни позиции. Во минатото тие беа дел од поделбата на трудот според полот и возраста, за што денес речиси и да нема потреба. Потоа можете да ги прашате дали денес е оправдана поделбата на трудот според полот.

Примери од историјата

Користењето на примери од минатото или од другите култури кои укажуваат на промени во родовите улоги и односи, како и на различните можности за родова еднаквост, е пристап кој ни овозможува да препознаеме како социјалните идеи и верувања за мажите, жените и нивните односи се менувале во текот на времето и како влијаеле врз општеството. На пример, за време на индустриската

револуција во Европа во 19 век, настанаа промени кои ги зголемија родовите нееднаквости. Сè додека жените и мажите живееле на село, тие биле повеќе или помалку подеднакво вклучени во земјоделските работи. Поделбата на трудот била според полот, но економската вредност на работата на жените често ја надминувала вредноста на работата којашто ја вршеле мажите. Овој факт и давал одредена важност на жената и во патријархалното општество. Со индустријализацијата доаѓа до одвојување на сферата на домаќинството и сферата на работата. Веќе не се работело на фарми, туку се одело во фабрики, што довело до поделба на јавна и приватна сфера, а со тоа и на женска и машка. Жените остануваа дома како домаќинки и мајки, додека мажите одеа да работат во фабрики, што во првиот период на индустријализација ја зголеми родовата нееднаквост. Втората половина на 19 и целиот 20 век ја одбележа борбата за еднакви права помеѓу мажите и жените и затоа денес имаме многу примери каде што гледаме дека жените ја оствариле еднаквоста.

Предавањето за историјата на родовата еднаквост може да биде корисно за учениците, особено за тинејџерите, за да го разберат потеклото на идеите за родовата еднаквост кои продолжуваат да влијаат на нивните лични животи и односи. Исто така може да биде ефикасно и за наставниците да ја вклучат перспективата за родова еднаквост во материјалите на часовите.

Историјата нè учи дека жените се подеднакво добри во сите работи кои некогаш се сметале за машки работи. Жените се подеднакво добри како инженери, наставници, политичари, директори, научници, агрономи, ветеринари и др. На пример, иако е доминантно тоа што денес жените се учителки и негувателки, во минатото тоа биле занимања кои ги извршуваа исклучиво мажи. Со текот на времето, овие работи почнале да ги извршуваат и жените и во еден период почнаа да доминираат на тоа поле. Поради родовата нееднаквост, овие занимања кои претежно ги вршат жени, го изгубија престижот и висината на надоместок. Ваквите неправди денес се исправаат.

Марија Кири е единствената личност која добила две Нобелови награди во две различни научни категории - физика и хемија.

Првиот роман во светот „Приказната за Генџи“ е објавен во Јапонија околу 1000 година од нашата ера, од страна на авторката Мурасаки Шикибу.

Денес здравствената нега на пациентите им ја пружаат „медицински сестри“ и иако сега е вообичаено жените да ги извршуваат овие работи, всушност во минатото, кога ова занимање за прв пат било воспоставено, го извршувале исклучиво мажи. Така Хипократ сведочи дека во античка Грција овие работи ги извршувале мажи, а иста била и ситуацијата во Индија и антички Рим, каде најдобрата нега на болните им ја пружале војниците. (Keith Rischer).

Дали знаете дека чевлите со високи потпетици прво ги носеле мажите?

Биле измислени во 15 век во Персија, а во Европа ги пренеле трговците. Аристократијата веднаш ги засака бидејќи мажите во нив беа повисоки. После тоа почнаа да ги носат и жените, а во меѓувреме излегоа од „мода“ кај машката популација.

Вежба – класен час

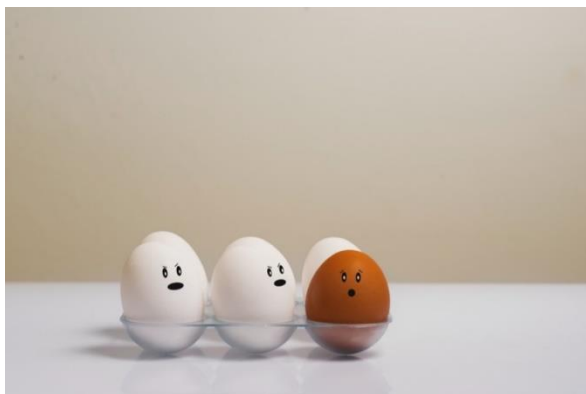
Најмалку еден класен час во текот на годината може да биде посветен на родови теми. Во текот на оваа лекција, наставникот може да постави три поврзани цели:

1. Запознавање/потсетување на учениците за тоа што се пол, род, родови улоги, родови нееднаквости и родови стереотипи.

2. Заедничко препознавање на тоа каде се јавуваат родови нееднаквости и/или родова дискриминација во општеството, но и во училиштето меѓу учениците и меѓу учениците и наставниците. Можете да ги поделите учениците во помали групи (5-6 ученици), да им ја дадете истата задача и околу 10 минути да разговараат сами. Задачата може да има три прашања: 1. Каде во општеството околу вас препознавате родови нееднаквости и стереотипи? 2. Дали препознавате родови нееднаквости и стереотипи меѓу учениците на училиште? 3. Дали наставниците покажуваат родова нееднаквост или стереотипи меѓу себе или кон учениците? После тоа, секоја група треба накратко да ги соопшти своите размислувања, по што следува заедничка дебата на сите ученици со наставникот. Наставникот треба да ја води дискусијата охрабрувајќи ги учениците да размислуваат за оправданоста на таквите практики.

3. Препознавање на примери на добри практики за родова еднаквост. Целта на овој дел од работилницата е учениците да наведат примери каде што може да се види дека жените успеале да ги освојат традиционалните машки полиња на интерес или занимања или дека мажите докажале дека можат да бидат добри во традиционалните женски занимања. Можете особено да се фокусирате на примери од земјоделското производство и организацијата на домаќинствата ([Gačanica et al., 2020](#)).

Доколку училиштето има ученички парламент, тогаш на ова ниво може да се формира посебно тело кое ќе може да се контактира доколку некој од учениците сака да поднесе жалба за несоодветен третман од страна на учениците или наставниците, во однос на полот.

Родовите стереотипи не функционираат само кон припадниците на другиот род. Тие претставуваат предрасуди и за сопствениот род и вклучуваат стандарди за тоа како треба да се однесува едно момче или девојче. Доколку некој не се придржува кон стандардите за својот род, може да трпи дискриминација и насилство. Така, ако момчето не е доволно мажествено, односно вистинско

„машко“, што вклучува да е атлетски градено, силно, брзо, умешно, амбициозно, тогаш може да биде изложено на потсмев и социјална изолација, а понекогаш и на дискриминација и врничко насилство. Иста е ситуацијата и со девојчињата кои се сметаат за недоволно „женствени“ под што се подразбира дека се убави, дека имаат вкус за

облекување и прикажување. Оние кои не се вклопуваат во овие „стандарди“ можат да бидат дискриминирани. Затоа е важно стереотипите да се сузбиваат и да се дозволи постоење на различни начини на изразување на личноста (а во крајна линија, и на *мажественост* и *женственост*). Наставникот треба да постави универзални вредности кои треба да бидат водич за учениците, како што се почит, знаење, емпатија, дружељубивост и сл.

Род и насилство во училиштето

Периодот на адолесценција е многу предизвикувачки и за момчињата и за девојчињата, а притисокот да се усогласат со групата или да направат нешто за да се докажат пред другите може да биде огромен. Сепак, треба да се внимава да не се преминат одредени граници и да не се дозволи непримерно однесување кон врсниците.

Што е насилство? Иако постои широко распространето сфаќање дека само физичката форма на насилство е всушност насилство, се работи за феномен кој има многу различни лица. Можеме да ги препознаеме следниве форми:

1. **Физички контакти** кои вклучуваат различни форми на удари (шамар, тупаница и др.), скубење, туркање, давење или ограничување на движењето. Оваа форма на насилство е нешто почеста кај момчињата и може да се случи во училницата и после училиште меѓу врсниците. Знаци кои треба да ги загрижат наставниците се модринки, видливи повреди, гребаници, но и нагло повлекување и загриженост кај некој од учениците.
2. **Сексуално вознемирување**, кое ги вклучува сите дејствија кои имаат сексуално значење и кои не подразбираат согласност на двете лица: од несоодветни коментари, допирање, до несакан сексуален чин.
3. **Психичко насилство** подразбира уценување, омаловажување, стигматизирање, социјална изолација, заплашување и слично. Се повеќе е присутно кај адолесцентите во форма на стигматизација на поединечни деца и нивно исклучување од заедничко дружење. Развојот на интернетот и социјалните мрежи дополнително ги зголемија ризиците од психичко вознемирување.
4. **Економското насилство** вклучува одземање или ограничување на контролата врз финансиските и материјалните средства. Кај адолесцентите може да се јави во форма на одземање на пари или други вредни предмети (облека, чевли, часовници, телефони, училишен прибор и сл.), најчесто од страна на постари ученици.
5. **Дигиталното вознемирување** се однесува на злоупотребата на дигиталните технологии (интернет, социјални мрежи) за да му се наштети на друго лице. Достапноста на дигиталните технологии и сè уште недоволната регулираност на

нивната употреба во училиницата, доведува до тоа да можат да се користат во училиницата (и надвор од неа) со цел другите лица да се стигматизираат, исмејуваат или да им се наштети на некој друг начин.

Препорака за наставниците и раководството на училиштето:¹⁹

1. **Училиштето треба да создаде и промовира атмосфера на безбедност и доверба за сите ученици.** Стручните служби во училиштето (педагог, психолог, советувалиците) треба да имаат програми во кои се работи на превенција и одговор на насилство.²⁰ Ова може да вклучи проценка на училиштето за степенот и формите на ризик од насилство, формирање на внатрешна мрежа за заштита (наставници, стручни служби, ученици), формирање на надворешна мрежа за заштита (поддршка од институции: здравствен дом, центар за социјална работа, невладини организации и др.) и подигање на свеста за ризиците кај учениците, наставниците и родителите.
2. **Поставување на јасни стандарди на однесување и одредување на последици за пречекорување на границите.** Толеранција за каква било форма на насилство не треба да постои, но и последиците што учениците треба да ги трпат мора да бидат во согласност со престапите. Добро е учениците да бидат вклучени во дискусиите за овие прашања, како и во донесувањето на правилници и стандарди кои ја регулираат оваа област.
3. **Охрабрување на учениците навремено да ги пријават инцидентните случаи на наставниците и стручните служби.** За ова е неопходно да постојат безбедносни процедури и атмосфера на поддршка (од страна на наставниците и врсниците) кои ги намалуваат ризиците од исклучување и стигматизирање на оние кои вршат пријава.
4. **Рано откривање на знаци на вознемирување и насилство.** Учениците, наставниците и родителите треба да бидат сензибилизирани рано да ги забележат знаците на различните форми на вознемирување и соодветно да одреагираат на нив.
5. Учениците кои трпат одредени форми на насилство (или претрпеле траума поради изложеност на насилство) треба да имаат можност да се **обратат на стручни служби за помош и поддршка преку безбедни канали кои гарантираат анонимност.** Доколку училиштето нема доволно стручни капацитети, тогаш може да воспостави соработка со организација која обезбедува ваков вид на поддршка на локално или национално ниво.
6. **Охрабрување на учениците да преземат одредена одговорност за безбедноста во класот и во училиштето.** Ова се однесува како на одговорноста за сопствените постапки, така и на одговорноста за другите и класот. Класот како заедница може да разговара (на пример, за време на класниот час) за предизвиците со кои се

¹⁹ Достапно на: <https://www.nasponline.org/resources-and-publications/resources-and-podcasts/school-safety-and-crisis/school-violence-resources/school-violence-prevention> пристапено на 10.6.2023 година.

²⁰ Достапно на: <http://sbn.mpn.gov.rs/o-skoli-bez-nasilja/o-programu-4046> пристапено на 10.6.2023 година.

соочуваат и да донесуваат сопствени одлуки и процедури како да реагираат во случаи на вознемирување или насилство.

7. **Охрабрување на родителите редовно да разговараат со своите деца за ризиците и да промовираат култура на ненасилство.** Родителите се првите и најзначајни сојузници во заедничкото дејствување. За време на родителските состаноци, посебна тема треба да бидат ризиците од насилство и вознемирување во и надвор од училиницата. Треба да им се помогне на родителите да препознаат кога нивните деца не се однесуваат соодветно, односно да препознаат кога се работи за безопасно непримерено однесување, а кога за однесување што може да му наштети на друго дете, и да им се помогне како да одреагираат адекватно. До најдобрите решенија се доаѓа кога родителите, децата, наставниците и стручните (училишни) служби, во атмосфера на доверба, работат заедно.
8. **Внимавајте на физичките аспекти на безбедноста на училиштето:** заклучување на вратите, влез на возрастни лица, кои од децата кои не се ученици во тоа училиште поминуваат време во училишниот двор и др.
9. **Род и насилство:** Сите наведени форми на насилство можат да се манифестираат како родово базирано вознемирување или дури и насилство меѓу врсниците. Може да биде во форма на вознемирување кое го трпат девојчињата и често вклучува некој вид на сексуално вознемирување. Хомофобијата и дискриминацијата на ЛГБТК+ популацијата е следниот високо застапен вид на родово базирано насилство кај адолесцентите.²¹ Затоа е неопходно да се биде особено внимателен дали лицата кои се изложени на ризик (девојки, припадници на ЛГБТК+) трпат некаков вид на насилство во училиницата или надвор од неа.

²¹ Достапно на: <https://www.unicef.org/documents/global-guidance-addressing-school-related-gender-based-violence> пристапено на 5.6.2023 година.

Совети за намалување на родови предрасуди и социјална исклученост за време на наставата²²

1. Избор на ученици кои ќе одговараат на прашања

При изборот на ученици кои ќе одговорат на прашања поставени од страна на наставниците, важно е да се има предвид дека почесто ќе се пријавуваат ученици кои се екстровертни, кои се со подобар успех (а подобрите ученици обично доаѓаат од семејства во кои родителите имаат високо образование) и дека за одредени теми почесто ќе се пријавуваат момчиња, а за одредени девојчиња. Поради оваа причина, наставниците можат да фаворизираат некои ученици во текот на дискусиите на часовите, што доведува до вклучување на некои ученици и исклучување на други ученици од дискусиите. **Добро е наставникот, без разлика на темата, подеднакво да ги вклучува сите ученици, без разлика на нивните оценки и пол.** На пример, ако на час по мајчин јазик треба да се прочита некој текст, можете да поставите правило тоа да го прави ученикот кој следен има роденден, или друго слично правило. Или кога се објаснува како работи моторот со внатрешно согорување на час посветен на земјоделска механизација, девојчињата треба да бидат подеднакво вклучени. При изведувањето на практичната настава, особено треба да се внимава подеднакво да бидат вклучени во сите аспекти на практичната настава сите ученици, и момчињата и девојчињата, учениците со високи и учениците со ниски оценки.

2. Повратни реакции од наставникот

Повратните информации од наставникот за одговорите, задачите или активностите на учениците треба да бидат родово и социјално неутрални. Пред да му дадете повратна информација на ученикот, размислете дали вашиот одговор би бил ист доколку станува збор за ученик од спротивниот пол или ученик чии родители се со високо образование/ниско образование или ученик кој припаѓа на етничко малцинство/мнозинство. Доколку одговорот е не, тогаш размислете и преформулирајте го вашиот одговор. Се препорачува да размислите за формите на вашите реакции (од позитивни до негативни) на одговорите од учениците и тие да бидат неутрални во однос на полот и социјалното потекло на детето.

3. Динамика на часот

Еден од предизвиците со кои се соочува наставникот е часот да „тече“, односно да нема празен простор и да постои добра динамика со учениците. Тоа значи дека кога наставникот поставува прашање, се очекува брз одговор и продолжување на лекцијата или дискусијата. Но, тоа води до фактот дека почесто се вклучуваат само учениците кои се екстроверти, и тоа многу почесто момчињата отколку девојчињата. Кога го поставите прашањето, почекајте неколку секунди и ќе видите дека ќе се пријават повеќе ученици. Вие изберете кој ќе одговори. Не „присилувајте“ ги да се вклучат туку кажете нешто во смисол „што мисли за

²² Примерите се инспирирани и базирани на водич развиен со цел да се сузбијат стереотипите во училиштето: A Teacher's Guide to Gender Sensitivity in the Classroom: <https://www.keithrn.com/2014/05/the-lost-historical-legacy-of-men-as-caregivers-why-it-still-matters-today/> пристапено на 5.5.2023 година.

ова...“, а ако нема мислење во однос на тоа прашање или се срами да го изнесе, можете да кажете „во ред е, следниот пат“. Со оглед на тоа дека се работи за активности во кои не ги испрашувате учениците, не е неопходно тие да ги знаат одговорите, туку да се вклучат и да го изнесат своето мислење и никогаш не треба да се чувствуваат лошо. Обидете се да вклучите што е можно повеќе ученици, бидејќи кога еднаш се осмелат да кажат нешто, тоа ги охрабрува подоцна и самите пак да се вклучат. Доколку некој е повлечен, пожелно е да му пријдете на таков ученик/ученичка и после часот да разговарате со него/неа индивидуално за тоа што мисли за таа тема и евентуално да го/ја пофалите на следниот час. Исто така, можете да им дадете опција на учениците да го напишат своето мислење за некоја тема од часот на лист хартија кој ќе ви го дадат за време на часот или по него.

4. Управување со класот

Повеќето наставници одвреме-навреме се соочуваат со поткопување на нивниот авторитет. Предизвикување на авторитет е однесување кое често е присутно кај адолесцентите и претставува дел од нивното созревање и стекнување на автономија. Почесто е кај момчињата отколку кај девојчињата. За работите да не излезат од контрола, многу се важни два аспекти. Првиот е да се воспостави однос на меѓусебно почитување и уважување, а вториот е да се договорите заедно со учениците за правилата на однесување во училищата веќе на првиот час. Утврдете кои практики нема да се толерираат и придржувајте се сите до нив во текот на целата година. Потсетете ги дека заедно сте ги поставиле принципите на однесување и дека несоодветното однесување нема да се толерира под никаков изговор (на пример, дека тоа е нормално за момчиња). Бидете принципиелни и цврсти во однос на правилата и примената на санкциите.

Истовремено, дајте им до знаење на учениците дека секогаш можат да сметаат на Вас и дека никогаш јавно нема да кажете нешто што тие го кажале во доверливост (освен ако се работи за информации за кои треба да ги известите институциите/полицијата, но во тој случај кажете им однапред кои информации сте должни да ги пријавите). Бидете подготвени активно да ги слушате бидејќи повеќето адолесценти имаат чувство дека повозрасните не ги земаат предвид доволно нивните мислења. Исто така, обидете се да бидете позитивни и насмеани.²³

5. Посочете го дијапазонот на можности што не зависи од родот

Родовите стереотипи можат да се препознаат и во учебниците. На пример, на сликите во стручните учебници почесто можат да се видат мажи како ракуваат со машини или извршуваат сложени задачи, додека жените може да бидат прикажани како извршуваат задачи како што се чистење, работа по дома и сл. Во такви случаи, земете спротивни примери и објаснете дека вакви и слични работи можат да вршат и ученици од другиот пол. Можете да најдете примери од реалниот живот и од минатото кои ги охрабруваат учениците и од двата пола да ги вршат сите задачи.

6. Привилегијата е другото лице на дискриминацијата

²³ Достапно на: <https://www.wgu.edu/heyteach/article/Authority-in-the-Classroom-5-Tips-for-Striking-the-Right-Balance1808.html> пристапено на 10.6.2023 година.

Водете сметка дека **привилегирањето** е другото лице на дискриминацијата затоа што со привилегирање на одредени ученици или ученички, вие ги дискриминирате другите. На пример, ако претежно учениците со подобри оценки изведуваат некои активности – како што се држење презентации на часот, учество на претстави или (не) извршување на одредени активности за време на стручната пракса – наставниците можат да им доделат посложени и поинтересни аспекти од праксата на подобрите ученици, а помалку сложени и технички полесни на оние со пониски оценки. Истата „поштеда“ можат да ја имаат и девојчињата од класот. Иако наставниците можеби имаат најдобри намери, таквите практики можат да станат трајни во помал или поголем степен и да доведат до тоа да учениците кои имаат пониски оценки, кои често се обесправени на повеќе начини (од посиромашни семејства, чии родители се со пониско образование и кои се помалку способни да им помогнат да го совладаат материјалот) да останат ускратени за одредени вештини и знаења.

Така на пример, момчињата нема да научат како се конзервира овошје или прави мармалад, а девојчињата нема да научат како и кое масло се користи за подмачкување на моторот. Ова исто така може да доведе до понатамошна поделба помеѓу машките и женските работи што денес не е функционална и не оспособува значителен дел од населението за задачите коишто се наоѓаат во исходите од учењето.

7. Охрабрете ги учениците кои се повлечени и неактивни

Внимателно охрабрувајте ги повремено оние ученици кои ретко се вклучуваат во дискусија да зборуваат. Постои изрека „молчењето е злато“ што покажува дека некои луѓе молчат не затоа што немаат што да кажат, туку затоа што така им е попријатно. Кога ќе им поставите прашање, најдете некој аспект од нивниот одговор кој е интересен и пофалете го. Вие како наставник сте авторитетот кој има моќ да ги третира сите ученици на ист начин и со тоа да им пружи чувство на достоинство и самопочит. Можеби нема да се сеќаваат на секоја лекција, но со сигурност ќе знаат кои наставници ги почитувале, инспирирале и направиле да се чувствуваат добро во училиштето меѓу своите другари.

Поврзување со колеги и врсници од други земји

Еден од начините да се намалат разликите коишто постојат помеѓу СОО и општите средни училишта е да се зголемат компетенциите на наставниците во системот за СОО. Покрај едукациите кои се организираат на национално ниво, постојат и меѓународни можности за размена и усовршување, како што е програмата ЕРАЗМУС+.

Во рамките на К1 ЕРАЗМУС+ постои посебна [програма](#)²⁴ **посветена на мобилноста на учениците и наставниците во системот за СОО**. Институциите кои обезбедуваат стручно образование, како и останатите организации активни на ова поле, можат да аплицираат за финансиска поддршка на два начина:

1. за поддршка на **краткорочни проекти за мобилност на ученици и кадар**, кои овозможуваат организирање на различни активности за мобилност во период од шест до осумнаесет месеци и се наменети за организации кои прв пат аплицираат за Еразмус + или за оние кои сакаат да организираат ограничен број на активности,
2. за поддршка на **акредитирани проекти за мобилност на ученици и кадар**, кои се отворени само за организации кои имаат Еразмус акредитација во областа на стручното образование (СОО) и овозможуваат редовно добивање на финансиска поддршка за програмите. Организациите можат да се приклучат на програмата без аплицирање, така што ќе се придружат кон постоечки Еразмус + конзорциум за мобилност предводен од акредитиран координатор на конзорциумот кој прифаќа нови членови, како и гости учесници од други земји.

Друга значајна програма на европско ниво е [eTwinning](#)²⁵. [eTwinning](#)²⁶ им овозможува на наставниците и учениците да работат заедно и да добијат инспирација од работата на нивните колеги од други земји во рамките на програмата Еразмус+ преку заеднички проекти и активности, во живо или онлајн. [TwinSpace](#)²⁷ е платформа која ги поддржува овие активности. еТвинерите (eTwinners) можат да се поврзат и да соработуваат со други регистрирани еТвинери (eTwinners) и училишта користејќи различни функции на социјалните мрежи и учествувајќи во **соби (rooms)**, **еТвининг (eTwinning) групи** и **европски проекти**. **Собите (rooms)** се микро-групи кои овозможуваат видео конференции, форуми и архиви на датотеки. **еТвининг групите** се виртуелни места каде што еТвинерите разговараат за специфични теми или области од интерес. **еТвининг проектите** вклучуваат активности и развој на компетенции со два или повеќе наставници и нивните ученици. еТвинерите исто така можат да учествуваат и на онлајн настани кои се значајни за развој на компетенции, како што се кратки курсеви, вебинари, серии на вебинари и онлајн конференции и настани, организирани од страна на Европската платформа за училишно образование.

²⁴ Достапно на: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-b/key-action-1/mobility-vet> пристапено на 24.12.2022 година.

²⁵ Достапно на: <https://www.youtube.com/watch?v=jpmUYAaKHso> пристапено на 24.12.2022 година.

²⁶ Достапно на: <https://school-education.ec.europa.eu/en/etwinning> пристапено на 24.12.2022 година.

²⁷ Достапно на: <https://twinspace.etwinning.net/about> пристапено на 24.12.2022 година.

За да добиете повеќе информации за програмите и можностите што тие ги пружаат, контактирајте ја канцеларијата на ЕРАЗМУС+ [во вашата земја](#).²⁸

²⁸ Достапно на: <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/contacts/national-agencies> пристапено на 24.12.2022 година.

Користена литература и интернет извори

Gačanica, L. ed. (2022) **Priručnik za integriranje rodne dimenzije u srednje stručno obrazovanje**, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Sarajevo, достапно на

https://www.mladi.org/phocadownload/Prirucnik%20za%20integriranje%20rodne%20dimenzije%20u%20srednje%20strucno%20obrazovanje_FINAL_WEB_Septembar%202022.pdf

пристапено на 24.2.2023.

Lange R., Hofmann C. & Di Cara, M. (2020) **Guide on making TVET and skills development inclusive for all**, International Labour Organization. Достапно на

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_755869.pdf

пристапено на 24.2.2023.

World Bank (2009) **Gender in Agriculture Sourcebook**, достапно на

<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6603> пристапено на 3.1.2023 година.

UNWOMAN, (2015) *Monitoring Gender Equality and the Empowerment of Women and Girls in the 2030 Agenda for Sustainable Development: Opportunities and Challenges*, UNWOMAN.

Austrian Development Agency (2018) **Manual Environmental, Gender and Social Impact Management**

https://www.entwicklung.at/fileadmin/user_upload/Dokumente/Publikationen/Handbuecher/Environmental_and_Social_Impact_Management/EGSIM_Manual_Juni2018.pdf пристапено на

11.1.2023 година.

A Teacher's Guide to Gender Sensitivity in the Classroom, достапно на:

<https://www.aware.org.sg/wp-content/uploads/Teachers-guide-to-addressing-gender-stereotypes-in-the-classroom.pdf> пристапено на 3.1.2023 година.

Building TVET resilience for a just and sustainable transition

<https://unevoc.unesco.org/home/Building+TVET+resilience+for+a+just+and+sustainable+transition> пристапено на 26.12.2022 година.

The History of High Heels: 10 Facts That Surprise You <https://burjushoes.com/blog/the-history-of-high-heels-10-facts-that-surprise-you/> пристапено на 26.12.2022 година.

58 team building activities to bring your team together (and have fun!)

<https://www.sessionlab.com/blog/team-building-activities/> пристапено на 26.12.2022 година.

7 Time Management Training Activities That Will Engage Learners

<https://symondsresearch.com/time-management-activities/> пристапено на 26.12.2022

година.

Mobility for learners and staff in vocational education and training <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-b/key-action-1/mobility-vet>

пристапено на 24.12.2022 година.

eTwinning overview <https://school-education.ec.europa.eu/en/etwinning> пристапено на

24.12.2022 година.

What is the TwinSpace? <https://twinspace.etwinning.net/about> пристапено на 24.12.2022

година.

Erasmus+ National Agencies <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/contacts/national-agencies> пристапено на 24.12.2022 година.

EQET SEE Occupation standards <https://eqet.erisee.org/occupational-standards/> пристапено на 11.1.2023 година.

eTwinning in VET (English) <https://www.youtube.com/watch?v=jpmUYAaKHso> пристапено на 24.12.2022 година.

Strength Building exercise <https://www.sessionlab.com/methods/strength-building-exercise> пристапено на 26.12.2022 година.

Conflict Responses <https://www.sessionlab.com/methods/conflict-responses> пристапено на 26.12.2022 година.

The Lost Historical Legacy of Men as Caregivers & Why it Still Matters Today
<https://www.keithrn.com/2014/05/the-lost-historical-legacy-of-men-as-caregivers-why-it-still-matters-today/> пристапено на 3.1.2023 година.

Environmental Equity Vs. Environmental Justice: What's the Difference?
<https://www.mobilizegreen.org/blog/2018/9/30/environmental-equity-vs-environmental-justice-whats-the-difference> пристапено на 28.12.2022 година.

Дали
знаете
дека

ЧЕВЛИТЕ СО
ВИСОКИ

